

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta

Lausuntopyyntö hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi potilasasiakasvastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta (HE 300/2022 vp)

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen lausunto

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta on pyytänyt Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen lausuntoa hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi potilasasiakasvastaavista ja sosiaaliasiavastaavista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta (HE 300/2022 vp).

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto asiassa ja lausuntonaan esittää seuraavaa:

Laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista selkeyttää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa valtakunnallisesti sekä tätä kautta mahdollistaa asiakkaille ja potilaille asianmukaista neuvontaa ja ohjausta liittyen heidän asemaansa ja oikeuksiin. Toiminnan järjestämisen vastuutahojen selkeytyminen yhdessä rekisterinpitäjän velvoitteiden ja asiavastaavien valtakunnallisen ammattirekisterin käyttöönoton myötä luo edellytyksiä sille, että toiminta vastaa nykyistä paremmin lainsäätäjän tavoitteita ja edistää asiakkaiden oikeuksien toteutumista.

Lakiesityksen pykälässä 2 määritellään, että hyvinvointialueen on nimettävä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia riittävästi siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti. Yksityiskohtaisissa perusteluissakaan ei tuoda esiin, miten tämä palvelutarve tulisi määritellä tai missä suhteessa asukaspohjaan ja/tai henkilökunnan määrään tulisi sosiaaliasiavastaavia ja potilasasiavastaavia olla.

Palvelutarpeen määrittely on haaste. Rekisterinpitämisen velvoitetta ei ole ollut, joten yhteydenottojen laadusta ja yhteydenotosta alkaneeseen asiakkuuteen käytetystä ajasta ei ole tarkkaa tietoa. Asiakasrekisterin käyttöönotto tulee muuttamaan tilannetta ja luo tietoperustaa palvelutarpeista. Resurssien kohdentamisessa täytyy huomioida myös hyvinvointialueiden maantieteellinen erilaisuus. Toisaalta hyvinvointialueilla on osana tiedolla johtamista mahdollisuus rakentaa palvelutarpeiden määrittelyyn liittyvää tietoperustaa.

Esityksessä tuodaan esiin, että nykytilanteessakin potilasasiamies- ja sosiaaliasiameiestoiminta on ollut lakisääteistä ja toiminta on tullut järjestää asiakkaiden ja potilaiden tarpeiden mukaisesti. Hyvinvointialuemuutoksen myötä moni alue järjestää myös potilasasiamies- ja sosiaaliasiameiestoimintaa uudelleen. Näin ollen aikaisemmat järjestelyt ja asiamiespalvelun resurssointi eivät välttämättä jatku hyvinvointialueella. Toisaalta uuden toiminnan organisoituminen ja toimintojen järjestely voi viedä vuosia. Tämä itsessään voi lisätä organisaation toimintaan liittyvää häiriökysyntää, joista yhteydenotot ohjautuvat potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville. Lakiesityksessä on otettu kantaa myös siihen, että ainoastaan kaikista pienimmillä hyvinvointialueilla voi olla vain yksi potilas- ja sosiaaliasiavastaava. Lakiesityksessä olisi hyvä periaatetasolla määritellä tarkemmin mikä on riittävä määrä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia. Jos mahdollista olisi hyvä resurssoinnin periaatteissa huomioida se, että eri alueilla on erityistehtäviä ja -vastuita kuten esimerkiksi yliopistolliset sairaalat. Määrittämällä lainsäädäntöön suuntaviivoja resurssointiin varmistettaisiin, että yhdenvertainen saatavuus toteutuisi myös tämän lakiuudistuksen tavoitteiden osalta.

Jos potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien resurssointi jää hyvinvointialueella niukaksi, asiavastaavat eivät pysty toteuttamaan lakisääteisiä tehtäviään mitkä liittyvät vaikuttamiseen ja tiedottamiseen työajan kohdentuessa suoraan asiakastyöhön. Vähäisten resurssien vuoksi voi käydä niin,

että asiakkaat ja potilaat eivät saa palvelua riittävästi eikä mahdollisuutta henkilökohtaiseen tapaamiseen ole. Riittävä resurssointi mahdollistaa myös läheisyysperiaatteen toteutumisen palvelussa.

Sääntelyllä on tarkoitus turvata myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuutta sekä puolueettomuutta, mitä edistäisi myös vaatimus toiminnan järjestämisestä erillään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Riippumattomuus edellyttää kuitenkin myös riittäviä taloudellisia resursseja. Hyvinvointialueet ovat aloittamassa toimintansa alijäämäisinä ja asiavastaavatoiminnot saavat resurssinsa hyvinvointialueiden talousarvioissa. Talousarvioprosessissa muista toiminnoista erillään oleva pieni yksikkö on vaarassa jäädä heikompaan asemaan muuhun hyvinvointialueen toimintaan nähden. Rahoituksen osalta tulisikin luoda edellytykset asiavastaavatoiminnan palvelutarpeiden mukaiseen resurssointiin.

Pykälässä 11 § säädelään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tietojen dokumentoinnista ja rekisteröinnistä. Lakiesityksen perusteluista jää avoimeksi vielä mitkä katsotaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asiakirjoiksi. Perusteluihin on lisätty, että jos asiavastaava avustaa muistutuksen laadinnassa, tämä tulisi tallentaa. Ilmeisesti tämä tarkoittaa myös muita asiakirjoja, jos niissä avustetaan. Mitä muuta asiavastaavien asiakirjat ovat kuin asiakaskohtaisen annetun neuvonnan kirjaukset?

Asiavastaavat veloitetaan säilyttämään kaikki heille saapuneet asiakirjat. Epäselväksi jää mitä tämä tarkoittaa; tuleeko asiakkaan kaikki esimerkiksi sähköpostit liitteineen säilyttää asiavastaavien rekisterissä, jos on annettu muutakin kuin yleistä neuvontaa? Asiavastaavat saavat paljon sähköisiä liitteitä, jotka sisältävät laajoja tekstikokonaisuuksia, potilas- ja asiakasasiakirjoja, hallintopäätöksiä, kuvia jne. Ovatko nämä kaikki säilytettävä asiavastaavien rekisterissä 12 vuotta?

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tiedonsaantioikeudesta säädelään pykälässä 13 §. Laissa varmistetaan, että asiavastaavat voivat varmistua laillisten edustajien asemasta. Perusteluissa aiemmin tuodaan esille, että potilasasiavastaavilla ja sosiaaliasiavastaavilla ei ole ilman asiakkaan / potilaan suostumusta oikeutta saada tietää asiakkaan /potilaan salassa pidettäviä tietoja. Niistä tilanteista, joissa potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava on katsonut tarpeelliseksi asiakkaan /potilaan asian edistämiseksi olla yhteydessä sosiaali- tai terveydenhuollon toimintayksikköön asiakkaan / potilaan luvalla, tulisi säädellä tiedonsaantioikeuden yhteydessä. Lainsäädäntöön voisi sisällyttää tiedonsaantioikeuden toteuttamiseen liittyen muutoksen niin, että potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava saa olla ainoastaan asiakkaan / potilaan nimenomaisella luvalla yhteydessä toimintayksikköön ja näin ollen tarvittaessa saada salassa pidettäviä tietoja tietoonsa asian selvittämiseksi asiakkaan /potilaan luvalla. Tämä suullisessa muodossa oleva lupa kirjattaisiin asiavastaavien tietojärjestelmään, sillä asian hoitaminen edellyttää myös dokumentointia asiavastaavien tietojärjestelmään. Näin ollen toimintayksiköissä ei tarvitsisi kerätä arkistoitavia suostumuslomakkeita, ja asiakkaan/potilaan asia saataisiin selvitettyä joutuisasti. Tämän pykälän laatimisen yhteydessä tulee arvioida myös sitä, katsotaanko potilasasiavastaava potilaslaissa tarkoitetuksi sivulliseksi, sillä potilasasiavastaava toimii toimintayksikön nimettynä potilasasiavastaavana. Hän myös selvittää potilaan hoitoon liittyviä asioita, vaikka sinänsä ei osallistu hoitoon. Potilaslain 13 § mukaan sivullisella tarkoitetaan tässä laissa muita kuin asianomaisessa toimintayksikössä tai sen toimeksiannosta potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä. Terveystieteiden tutkimus- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, jotka eivät ole terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Lähtökohtaisesti pelkästään potilaana oleminen on salassa pidettävää tietoa. Tämän takia potilasasiavastaaville tulisi säätää oikeus selvittää potilaan asiaa hänen suullisella suostumuksellaan. Sama koskisi myös sosiaaliasiavastaavia. Nämä suostumukset kirjattaisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tietojärjestelmään.

Potilasasiakirjat ja asiakasasiakirjat ovat salassa pidettäviä. Olisiko lakiesityksessä ollut tarpeen säätää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asiakkuuksien ja asiakirjojen salassapidosta? Tulisiko lakiesityksessä säätää valvontaviranomaisen oikeudesta saada asiakirjoja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tietojärjestelmistä?

Yhteenveto:

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue pääsääntöisesti pitää hallituksen esitystä eduskunnalle laeiksi potilasasiakasvastaavista ja sosiaaliasiavastaavaista sekä varhaiskasvatuslain 53 §:n muuttamisesta (HE 300/2022 vp) kannatettavana. Esitys yhdenmukaistaa asiamiestoimintaa ja parantaa asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien toteutumista. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue kiinnittää huomiota asiamiestoiminnan palvelutarpeiden määrittelyyn, resurssointiin, tietojen dokumentointiin ja rekisteröintiin sekä asiavastaavien tietojensaantioikeuteen ja asiakirjojen salassapitoon.

Oulussa 10.1.2023

Atte Karjalainen
sisäisen tarkastuksen päällikkö

Leena Pimperi-Koivisto
Sosiaalijohtaja

Terhi Nevala
Johtajaylilääkäri